

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Дрозд
Валентини Георгіївни - на дисертацію ІЛЬНИЦЬКОГО МИХАЙЛА
МИКОЛАЙОВИЧА на тему: «Забезпечення швидкого досудового
розслідування як завдання кримінального провадження», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
«Право»**

Актуальність дослідження. Забезпечення швидкості досудового розслідування належить до визначальних чинників ефективності кримінального провадження та реального захисту прав і законних інтересів його учасників. Стаття 28 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), імплементуючи вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), покладає на органи досудового розслідування обов’язок здійснювати провадження в розумні строки. Водночас затягування досудового розслідування та несвоєчасність прийняття процесуальних рішень традиційно залишаються однією з найпоширеніших підстав звернень громадян України до ЄСПЛ. За таких умов дослідження правової природи швидкості розслідування та механізму її забезпечення набуває беззаперечної теоретичної і практичної значущості.

Актуальність теми додатково посилюється особливостями функціонування системи органів досудового розслідування в умовах воєнного стану, надмірним навантаженням на слідчих і дізнавачів, зумовленим реєстрацією всіх, у тому числі явно безперспективних, проваджень у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, тривалістю судових експертиз, а також потребою цифровізації кримінального провадження. Показовим є те, що чинне законодавство прямо не закріплює швидкість як самостійну засаду кримінального провадження, унаслідок чого ця вимога залишається значною мірою доктринальною категорією. Обрання здобувачем для дослідження саме забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження є своєчасним і виправданим та потребує ґрунтовного теоретичного переосмислення відповідного феномену й удосконалення механізму його нормативного забезпечення.

Актуальність теми підтверджується й тим, що дисертація виконана відповідно до програмних документів у сфері реформування правоохоронної системи та забезпечення прав людини, а також відповідає тематиці наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ. Тему дисертації затверджено в установленому порядку на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 14 від 25 жовтня 2022 року) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України. Викладене дає підстави визнати обрану тему актуальною, такою, що має теоретичне і практичне значення.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед в авторській інтерпретації механізму забезпечення швидкості досудового розслідування, в основу якої покладено комплексний розгляд вимоги швидкого розслідування на основі системного аналізу різних кримінальних процесуальних інститутів, що прямо та опосередковано впливають на темпоральні й якісні характеристики стадії досудового розслідування. Такий підхід відрізняє роботу від попередніх досліджень, у яких швидкість розглядалася переважно у зв'язку з окремими інститутами (строками, розумними строками), і надає дослідженню самостійного наукового звучання.

Здобувачем встановлено кумулятивність категорії «швидкість досудового розслідування» та необхідність її тлумачення у кількісному, якісному й аксіологічному вимірах; визначено та обґрунтовано форми забезпечення швидкого досудового розслідування (внутрішню, що охоплює процесуальні та функціонально-правові аспекти діяльності слідчого, і зовнішню, що охоплює правовідносини слідчого з іншими учасниками провадження й залучення зовнішніх процесуально-правових засобів); узагальнено співвідношення понять «призначення», «мета», «завдання» та «засади» кримінального провадження з висновком про необхідність забезпечення балансу приватних і публічних інтересів.

Розвинуто поняття швидкості розслідування як завдання кримінального провадження та поняття розумного строку (з урахуванням його кількісної, якісної та аксіологічної складових), кримінальну процесуальну позицію щодо змісту поняття «розслідування», а також положення про нормативне закріплення інструментів повідомлення учасників провадження за допомогою сучасних засобів зв'язку та цифрової фіксації процесуальних дій.

Загальне позитивне враження від дисертації М. М. Ільницького підкріплюється й іншими результатами, що характеризують її наукову новизну.

Сукупність наведених положень свідчить про самостійний науковий пошук здобувача, належний рівень опрацювання проблематики та про те, що теоретична складова дослідження не зводиться до відтворення відомих положень доктрини кримінального процесу, а містить авторське осмислення механізму забезпечення швидкості досудового розслідування з урахуванням сучасного стану законодавства та правозастосовної практики.

Так, перший розділ «Теоретичні та правові засади дослідження поняття швидкості досудового розслідування як завдання кримінального провадження» присвячено поняттю, сутності та значенню швидкості розслідування (підрозділ 1.1), її місцю в системі основних положень кримінального процесуального законодавства (підрозділ 1.2) та нормативно-правовій регламентації забезпечення швидкого розслідування в законодавстві зарубіжних країн (підрозділ 1.3). Слушною є спроба автора простежити історико-правову еволюцію вимоги швидкості (від Кримінально-процесуальних кодексів УРСР 1922 і 1927 років та КПК України 1960 року до чинного КПК України) і показати, що ця категорія залишається перманентно актуальною попри відсутність її нормативного закріплення як самостійної засади. Заслуговує на увагу авторське розмежування швидкості та засади розумних строків, згідно з яким остання охоплює ширший діапазон аспектів процесуальної діяльності, а дотримання розумних строків розглядається як одна з форм нормативного забезпечення швидкості, а не як її повноцінна заміна.

Позитивно, що порівняльно-правовий аналіз охоплює як держави континентальної правової традиції (Франція, Німеччина, Швейцарія, Австрія), так і держави пострадянського простору (зокрема Узбекистан, Азербайджан, Грузія) та держави Балтії (Латвія, Литва, Естонія). Автор обґрунтовано констатує, що в більшості держав континентальної моделі швидкість набула розвитку через категорію розумного строку, тоді як відсутність відповідних положень у законодавстві держав Балтії розглянуто як прояв правозахисної моделі кримінального процесу, і слушно наголошує, що запозичення процесуальних форм має враховувати особливості національної моделі судочинства.

Другий розділ «Процесуальні порядки забезпечення швидкого досудового розслідування кримінальних правопорушень» присвячено строкам досудового

розслідування як гарантії забезпечення його швидкості (підрозділ 2.1), значенню початку, зупинення та закінчення розслідування (підрозділ 2.2) і спрощеному порядку розслідування (підрозділ 2.3). Автор виокремлює ознаки процесуального строку, наводить класифікації строків за нормативною природою, тривалістю, суб'єктом і правовими наслідками та розмежовує «строки» у власному розумінні й оціночні «тривалості» («розумний строк», «негайно», «невідкладно»). Заслуговує на схвалення висновки про те, що процесуальні строки виконують не лише обмежувальну, а й конструктивну функцію, а критерії розумності строків є прямою рецепцією стандарту ЄСПЛ за статтею 6 Конвенції (з посиланням на рішення у справах «Пеліссє і Сассі проти Франції», «Баглай проти України», «Войтенко проти України»).

Позитивно, що автор розкриває значення закріпленої статтею 214 КПК України моделі початку розслідування (внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань невідкладно, але не пізніше 24 годин), яка усунула стадію порушення кримінальної справи, що узгоджується із практикою ЄСПЛ щодо своєчасного початку ефективного розслідування (рішення у справах «Меріт проти України», «Яременко проти України»). Обґрунтованим є аналіз інституту зупинення розслідування (стаття 280 КПК України) у зв'язку з наслідками безпідставного зупинення (пункт 10 частини 1 статті 284 КПК України), а також дослідження диференціації кримінальної процесуальної форми (дізнання, провадження на підставі угод, провадження у формі приватного обвинувачення, особливий порядок в умовах воєнного стану) у контексті Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (87) 18 «Стосовно спрощення кримінального правосуддя».

Третій розділ «Процесуально-правові та організаційні засоби забезпечення швидкого досудового розслідування» присвячено оперативному-розшуковому та експертно-криміналістичному забезпеченню (підрозділ 3.1), науково-технічному та інформаційному забезпеченню (підрозділ 3.2) і реалізації права на захист у контексті швидкості розслідування (підрозділ 3.3). Практично значущими є виявленням автором колізії між спеціальним режимом використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій (статті 246–256 КПК України) і загальними вимогами до допустимості доказів (статті 86–87 КПК України); констатація того, що невизначеність строків проведення судових експертиз створює асиметрію відповідальності між експертом і слідчим; обґрунтування переходу на електронний документообіг з оперттям на наявні законодавчі передумови (статті

106-1, 104 КПК України); а також аналіз зловживання процесуальними правами з боку сторони захисту як чинника затягування провадження (з урахуванням статей 53, 54, 290 КПК України та досвіду Швейцарії). Загалом зміст розділів відповідає плану дисертації, а матеріал викладено чітко й аргументовано.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій. Сформульовані у дисертації положення є загалом виваженими та обґрунтованими. Цьому сприяли коректно визначені мета й завдання дослідження, а також застосування комплексу методів наукового пізнання.

Емпіричну основу дослідження становлять дані, отримані у процесі аналізу та узагальнення матеріалів 112 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося протягом 2019–2024 років; систематизовані матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора за період 2022–2025 років; узагальнені дані інтерв'ювання слідчих і керівників органів досудового розслідування у низці областей (Волинській, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Чернівецькій) та місті Києві; емпіричні результати, одержані іншими авторами; дані опублікованої статистики, а також багаторічний практичний досвід роботи здобувача. Сукупність опрацьованих джерел є достатньою для формулювання аргументованих узагальнень і надає висновкам належної достовірності.

Заслуговує на схвалення внутрішня узгодженість роботи: поставленим у вступі завданням кореспондують відповідні розділи й підрозділи та узагальнюючі висновки, а сформульовані рекомендації спираються на конкретні положення КПК України. Практичну зорієнтованість дослідження засвідчують сформульовані здобувачем законопроектні пропозиції, зокрема щодо доповнення статті 41 КПК України нормою про встановлення слідчим строку виконання доручень оперативним підрозділам, викладення в новій редакції частини 1 статті 135 КПК України стосовно виклику особи за допомогою сучасних засобів зв'язку, доповнення статті 236 КПК України положенням про обов'язкове залучення спеціаліста при вилученні електронних інформаційних систем, а також доповнення статті 293 КПК України щодо надання процесуальних документів у формі електронного документа.

Поставлені у дисертації завдання вирішено послідовно та на достатньо високому рівні в межах трьох розділів. Одержані результати чітко викладено в розгорнутих висновках до розділів і в загальних висновках, зміст яких

кореспондує меті та завданням дослідження й свідчить про належний рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Робота написана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю; матеріал викладено в логічній послідовності. Дисертація є самостійною науковою працею, виконаною з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального процесу; основні положення, що виносяться на захист, є результатом особистих досліджень здобувача.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами ознайомлення з текстом дисертації ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. Під час використання наукових результатів, ідей, думок і матеріалів інших авторів дисертант здійснює посилання на відповідні джерела.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: у науковій діяльності – для подальшого опрацювання проблематики забезпечення швидкості досудового розслідування; в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Дізнання», «Організація діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» та інших, а також під час підготовки підручників, посібників і навчально-методичних матеріалів; у практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України; у законотворчому процесі – під час удосконалення кримінального процесуального закону. Практичне значення одержаних результатів підтверджується наявними у роботі актами впровадження в науково-дослідну роботу, освітній процес Національної академії внутрішніх справ та практичну діяльність органів досудового розслідування.

Підсумовуючи оцінку позитивних рис дисертації, зазначимо, що робота вирізняється логічною завершеністю, поєднанням ґрунтовної теоретичної частини з практично орієнтованими рекомендаціями та належним емпіричним підґрунтям. Разом із позитивною загальною оцінкою дисертації вважаємо за доцільне висловити окремі міркування та зауваження, що можуть слугувати предметом наукової дискусії під час публічного захисту.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження. Беззаперечно позитивно оцінюючи дисертацію Ільницького Михайла Миколайовича, хотілося б зупинитися на низці її дискусійних положень.

1. Потребує уточнення доктринальний статус категорії «швидкість досудового розслідування» та його узгодження з назвою і предметом роботи. З одного боку, у назві дисертації швидкість позначено як завдання кримінального провадження, а здобувач послідовно обґрунтовує необхідність доктринального переосмислення цього феномену як самостійної якісної характеристики провадження. З іншого боку, у висновках констатовано відсутність нормативного закріплення швидкості як самостійної засади та обґрунтовано, що засада розумних строків (стаття 28 КПК України) є ширшою за вимогу швидкості й охоплює її. При цьому серед сформульованих законопроектних пропозицій (доповнення статей 41, 135, 236, 293 КПК України, а також уточнення статті 290 КПК України) відсутні пропозиції щодо внесення змін до статті 2 КПК України, яка визначає завдання кримінального провадження, або до статті 28 КПК України.

З огляду на це хотілося б почути чітку позицію дисертанта щодо того, чи пропонує він нормативно виокремити швидкість (зокрема, шляхом доповнення завдань кримінального провадження або засади розумних строків), чи розглядає її виключно як доктринальну складову засади розумних строків, і яким чином обрана позиція узгоджується з формулюванням теми дослідження.

2. Заслуговує на додаткове пояснення співвідношення виявленої автором «системної прогалини – відсутності ефективного компенсаторного механізму захисту від порушення розумних строків» із підсумковими пропозиціями роботи. Констатація цієї прогалини є одним із важливих результатів дослідження, проте зі змісту заключних положень не завжди очевидно, у який спосіб автор пропонує її усунути: серед конкретних законопроектних пропозицій відповідного механізму компенсації (або удосконалення чинних процесуальних засобів реагування на недотримання розумних строків) не сформульовано. Доцільно, щоб на захисті дисертант розкрив власне бачення такого механізму – його правову природу, суб'єктів, підстави та процесуальні наслідки застосування, – а також аргументував, чому відповідну пропозицію не включено до переліку підсумкових рекомендацій. Це підвищило б завершеність практичної складової дослідження та узгодженість між виявленою проблемою і запропонованими шляхами її вирішення.

Висловлені зауваження та міркування стосуються лише окремих положень дисертації, мають дискусійний або рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку та достатньо високий рівень виконаного дослідження.

Таким чином, дисертація Ільницького Михайла Миколайовича «Забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження» є самостійним, комплексним і завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для науки кримінального процесу.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною значущістю одержаних результатів дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разові спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, а її автор – Ільницький Михайло Миколайович, на підставі прилюдного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
запобігання кримінальним правопорушенням
навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України**

Валентина ДРОЗД

Підпис Дрозд Валентини Георгіївни засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу документування
службової діяльності ДонДУВС**

Наталя ХОЗЛУ